

УДК 81'255.4:821.133.1-311.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-4-21>

Ніна ХРИСТИЧ,

orcid.org/0000-0002-6839-8946

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

(Переяслав, Київська область, Україна) forkaf@ukr.net

Тетяна ХАРЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-4480-1585

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства

Київського університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) t.kharchenko@kubg.edu.ua

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД У ДІАЛОЗІ ІСТОРІЇ ТА ДУХОВНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ МАРІ-ФРАНС КЛЕР «П'ЯТЬ МАЙОРЦІВ ДЛЯ МОГО НЕЗНАЙОМЦЯ»)

У статті викладено результати дослідження особливостей українського художнього перекладу історичного роману «П'ять майорців для мого незнайомця» французької письменниці Марі-Франс Клер. У романі в художньо-аналітичному стилі описується доля предків письменниці, що залишили рідну Україну після революції 1917 року і знайшли собі нову Батьківщину у Франції. Письменниця переплітає минулі події із сучасними подіями в Україні.

На думку автора, дослідження художніх перекладів має відбуватися не лише в лінгвокультурологічному чи літературному плані, а й в історичному, що є внеском у розкриття історичної правди. Автор доводить, що сам роман та його переклад мають велике значення для зближення української та французької культур і формування інтернаціональної світової культури.

Лексичний простір роману характеризується частотним уживанням етнічних компонентів культури – етнокультурних мовних одиниць, що мають ідейно-естетичну цінність, вносять національний колорит, надають роману національної самобутності. Підтверджується думка, що вживання національних етнокультурних мовних одиниць наповнює текст духовністю, а перекладачі під час відтворення такої лексики вдаються до різноманітних перекладацьких тактик, зокрема повного та часткового калькування, транскрипції та транслітерації (транскодування), добору синонімічного еквівалента, контекстуального розтлумачення реалії або створення неологізму чи okazіоналізму. Перекладачі шукають оптимальні шляхи передачі духовного світу героїв роману з урахуванням їхнього індивідуального світогляду, що відбулось у мові.

На особливу увагу заслуговує аналіз перекладацьких трансформацій національно-культурної картини світу в рамках лінгвокультурної традиції, де на перший план висуваються національні символи та їхня семантика. Автор розглядає різноманітні варіанти перекладів домінуючих для України символів і аналізує причини та результати використання саме тих символів, що визначають національні межі культури, як-от «рушник», «любов і журба», «майорці» тощо.

Вивчення інших лексико-стилістичних засобів (метафори, епітетів, порівняння) у царині перекладацьких студій виявило потребу системного підходу до їх дослідження, що може стати перспективним напрямом у теорії і практиці перекладу.

Ключові слова: *художній переклад, франко-український переклад, порівняльне літературознавство, лексичні відтворення, етнокультурна мовна одиниця, символ, історичний роман, Марі-Франс Клер.*

Nina KHRYSTYCH,

orcid.org/0000-0002-6839-8946

PhD in Pedagogy,

Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation and Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) forkaf@ukr.net

Tetiana KHARCHENKO,

orcid.org/0000-0002-4480-1585

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Romance Philology and Comparative-typological Linguistics

Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv, Ukraine) t.kharchenko@kubg.edu.ua

ARTISTIC TRANSLATION IN THE DIALOGUE OF HISTORY AND SPIRITUALITY (BASED ON THE NOVEL “FIVE ZINNIAS FOR MY STRANGER” BY MARIE-FRANCE CLERC)

The article presents the results of a study of the peculiarities of the Ukrainian artistic translation of the historical novel “Five Zinnias for My Stranger” by the French writer, Marie-France Clerc. The artistic-analytical novel describes the fate of the writer’s ancestors who left their native Ukraine after the 1917 revolution and found a new homeland in France. The writer intertwines past events with current events in Ukraine.

According to the author, the study of artistic translations should take place not only in linguistic, cultural or literary terms, but also in historical, which is a contribution to the disclosure of the historical truth. The author argues that the novel itself and its translation are of great importance for the rapprochement of Ukrainian and French cultures and the formation of international world culture.

The lexical space of the novel is characterized by the frequent use of ethnic components of culture – ethnocultural language units that have ideological and aesthetic values, add national flavor and give a national identity for the novel. The opinion is confirmed that the use of national ethnocultural language units fills the text with spirituality, and translators resort to various translation tactics when reproducing such vocabulary, including full and partial word-for-word translation, transcription and transliteration (transcoding), selection of synonymous equivalents, contextualization or contextual interpretation, contextual interpretation of realities or the formation of the neologism or occasionalism. The translators were looking for the best ways to convey the spiritual world of the novel’s characters, taking into account their individual worldview, which is reflected in the language.

The analysis of translation transformations of the national-cultural picture of the world within the framework of the linguistic-cultural tradition deserves special attention, where national symbols and their semantics come to the first plan. The author considers the various versions of translations of dominant symbols for Ukraine and analyzes the reasons and results of the use of those symbols that define the national boundaries of culture, in particular, “ruchnik”, “love and sorrow”, “zinnias” and others.

The study of other lexical and stylistic means (metaphors, epithets, simile) in the field of translation studies has revealed the need for a systematic approach to their study, which can be a promising area in the theory and practice of translation.

Key words: *artistic translation, French-Ukrainian translation, comparative literature study, lexical reproduction, ethnocultural language unit, historical novel, symbol, Marie-France Clerc.*

Постановка проблеми. Активізація соціально-політичного життя в Україні зумовила ще більшу потребу в перекладах художніх творів, які відображають долю українського народу не лише на теренах України, а й поза її межами. Переклад художньої літератури робить свій внесок у розбудову України як незалежної та демократичної держави, який розглядається як культурний чинник незалежності України, як спосіб утвердження українства в цілому світі.

Дослідження художніх перекладів вважається актуальним у контексті зближення національних культур і формування інтернаціональної світової культури. Під час перекладу художніх творів актуальною залишається проблема взаємодії процесів мислення людини і мови, яка і визначає культурно-історичну домінуючу структуру перекладеного твору. Художній переклад можна вважати науковою дисципліною синтезуючого типу, що поєднує взаємозв’язок та взаємодію історій і мови двох і більше народів, шукає оптимальних шляхів передачі духовного світу нації з урахуванням її культурних надбань, що відбилися та закарбувалися в мові. Навіть більше, «мовна особистість письменника є об’єктом не лише лінгвокультурологічних та літературознавчих, а й перекладацьких досліджень, адже читач осягає розумом об’єкти вторинної дійсності через рецепцію індивідуально-

авторських концептів, сукупність яких і формує індивідуальну картину світу митця» (Христич, Складенко, 2020: 340).

Процес дослідження перекладів у системах сучасних французької й української мов сприяє досягненню більшого ступеня об’єктивності у тлумаченні відповідних мовних картин світу. Отже, *об’єктом* перекладу художнього історичного роману є взаємозв’язок та взаємодія мови й історії. *Предмет* художнього перекладу – художні твори, що становлять мовну картину світу, сформовану на основі взаємодії різних світоспоглядань (автора та перекладача).

Дослідження зумовлене загальною тенденцією сучасних перекладацьких та історичних пошуків, що сприяють розкриттю історичної правди шляхом аналізу лексичних відтворень національних одиниць у процесі перекладу. Переклад як вид міжнародної комунікації відіграє важливу політичну роль у відтворенні етнокультурних мовних одиниць, адже мова і культура кожного народу сприяють формуванню почуття національної єдності й ідентичності в межах певного етносу. Переклад також забезпечує виникнення почуття вищого гатунку – почуття міжнародної єдності.

Суть дослідження художнього перекладу полягає не лише у здійсненні зіставного аналізу оригіналу і перекладу, а й низки інших про-

блем, пов'язаних із вивченням історії та культури народу, мовної особистості автора та перекладача. Компетентність перекладача в історико-культурній галузі сприяє адекватному відображенню змісту художнього твору й донесення його меседжу до читача. Спроба аналізу перекладів художнього твору відкриває нові можливості для розвитку порівняльного літературознавства в аспектах сприйняття твору в різних мовних та соціально-політичних середовищах.

Аналіз досліджень. Проблеми взаємодії мови і політики, впливу соціальних чинників на мовні процеси викликають незначний інтерес із боку мовознавців та перекладачів. Більшість учених-філологів досліджують перекладацькі процеси на лексико-граматичному рівні (Скрильник, 2013; Радчук, 2012; інші) та культурологічному (Руда, 2009; Семенова, 2021; Чала, 2006; інші). Такі дослідження відкривають додаткові можливості для зіставного аналізу мову та виявлення етнокультурної ідентичності.

Серед нечисленних наукових розвідок учених, хто розглядає переклад як національний чинник, варто назвати М. Стріху, О. Тетеріну, Н. Христич, Т. Шмігер та інших. Відомий український перекладач М. Стріха вважає український художній переклад важливим чинником у творенні модерної української культури та національної ідентичності загалом, що є важливим інструментом між літературою і націєтворенням. Як зазначає учений, «саме історія українського перекладу наповнена найбільшою кількістю драматичних сюжетів, і саме доля провідних українських перекладачів складалася значно трагічніше, аніж в їхніх колег з інших країн, які також зазнавали чужоземного політичного чи культурного панування» (Стріха, 2006).

О. Тетеріна також вважає, що переклад – «невід'ємний складник національної літератури та важливий чинник її самобутнього поступу (з акцентом на *органічному* засвоєнні і *творчому* переосмисленні зарубіжних художньо-естетичних цінностей)» (Тетеріна, 2018: 57).

За словами Н. Христич, «перекладач по-різному вирішує проблему адекватної передачі одиниці смислової структури тексту-оригіналу з урахуванням цілого ряду чинників: специфіки мовного втілення намірів автора, його ідейність, стилю і позатекстової культурно зумовленої інформації» (Христич, 2020: 119).

Досліджуючи етапи в історії перекладознавства, Т. Шмігер зазначає, що «<...> з 1990-х рр. переклад почали розглядати як націєтворчий чинник, як чинник утвердження українства. Ідеї таких

досліджень запозичували з лінгвокультурології та теорії полісистеми» (Шмігер, 2008: 8).

Перекладаючи історичний роман, перекладач неодмінно стикається із труднощами перекладу етнокультурних мовних одиниць, до яких, на думку І. Корунця, належить лексика «<...> *designating national customs, traditions, folk rites and feasts, administrative or political systems, peculiar geographical, geological or environmental conditions of a nation's life. No less peculiar may also be the cultural or religious traditions of a nation often expressed through certain proper names or names of saints* (cf. Ukrainian Івана Купала, Маковія, or Ireland's St. Patrick, Scottish tartan, American Uncle Sam or the British John Bull, the British Lion» (Корунець, 2003: 123).

Метою нашого дослідження є аналіз лексико-стилістичних трансформацій у процесі художнього франко-українського перекладу історичного роману.

Матеріалом дослідження слугував роман «П'ять майорців для мого незнайомця» («Cinq zinnias pour mon inconnu» (2016 р.) французької письменниці Марі-Франс Клер (Marie-France Clerc) та його україномовний переклад Яни Вестель у співпраці з Маркіяном Перетятко.

Методологія. У дослідженні використано компаративістську методологію, яка розкриває гетерогенність і діалогічність міжмовних трансформацій, а також лінгвостилістичний аналіз для зіставлення мовних одиниць порівнюваних мов та встановлення адекватності семантики в системі французької й української мов.

Виклад основного матеріалу. Політичні зміни в Україні початку ХХІ ст. викликали надзвичайний інтерес у всьому світі, особливо в середовищі українських емігрантів. Особливо резонансними стали події з листопада 2013 р., коли тисячі українців зібралися на Майдані. У цей час навіть нова генерація, народжена і вихована за кордоном, через десятки літ відчула себе справжніми українцями. Схвилювана подіями Майдану, Марі-Франс Клер, авторка роману «П'ять майорців для мого незнайомця», вустах своєї героїні Наталі описує розповіді своєї бабусі Марусі про свою далеку батьківщину – Україну, яку вона разом зі своїм чоловіком, Зиновієм Ямковим, офіцером Петлюрівської армії, змушена була покинути в 1923 р. із-за більшовицького перевороту. У художній формі авторка розповідає про трагедії, які довелося пережити українцям на своїй землі, унаслідок чого значна їх частина змушена була шукати щасливої долі на чужині, зокрема у Франції. Попри те, що Наталі зростала у Франції, вона

відчувала себе *“tout à fait ukrainienne”* («справжньою українкою»). Наталі розповідає своїм онукам – Лео та Люсі – про сучасні політичні події в Україні. З її вуст звучать слова *Maidan* – «Майдан», *Secteur Droit* – «Правий сектор», *Mémoire de Budapest* – «Будапештський меморандум» тощо, що стали символами боротьби українців за незалежність.

Культурні реалії, звичаї, традиції, свята є найбільш стійкими і впливовими елементами культури. Тож, якщо йдеться про національно-культурну своєрідність тієї чи іншої лінгвокультурної традиції, ми маємо передусім звернутися до ключових для цієї традиції символів та їхніх значень, адже інваріантна сутність символу завжди реалізується в його варіантах, оскільки традиційне використання домінуючих символів визначають національні межі культури.

У самому заголовку роману «П'ять майорців для мого незнайомця» містяться символи, які сприймаються у свідомості людини механізмами прямої та непрямой оцінки. У разі прямої оцінки «майорців» читач опирається лише на свою мовну компетенцію, зокрема на назви квітів, і без зусиль вловлює основний зміст заголовка. Але варто зануритися в символічний зміст, адже квіти-майорці символізують *“friendship”, “endurance”, “daily remembrance”, “goodness”, and “lasting affection”* – «дружбу», «витривалість», «щоденну пам'ять», «добро» і «тривалу прихильність» (The Meaning of Zinnia). *“So, it's fitting that their symbolism has evolved with them over time to represent endurance in many forms, including – spontaneous endurance, for from youth to old age, zinnias endure and continue to bloom. Zinnias also symbolize a “joyous endurance””* (The Meaning of Zinnia). Майорці можуть квітнути навіть у несприятливих умовах: *“They are happy to bloom in the steaming heat of summer and really any other trials it encounters, such as drought and bugs, yet they never fail to produce vibrant, beautiful blooms”* (The Meaning of Zinnia).

Основними рисами героїв роману є «витривалість» та «щоденна пам'ять» про свій козацький рід. Інше ключове слово заголовка – *inconnu* – «незнайомець» – означає невідому долю предків головної героїні роману, що змушені тікати від більшовицького перевороту.

Отже, назва роману та її вдалий переклад, що звучить римовано: «<...> майорців <...> незнайомця», викликає створення асоціації та художнього осмислення. У разі перекладу *“zinnia”* як «циннія» заголовок не був би таким мелодійним та легким для сприйняття і запам'ятовування. Назви рослин (*zinnias, cereisier roses, pommiers blancs, roses trémières*) у їхньому вторинному «антропо-

морфному» означуванні дозволяють визначити роботу асоціативно-оцінного апарату української мовної свідомості.

Занурюючись у спогади, Наталі зверталася до свого *“carnet noir”* – «чорного блокнота». Перекладач вдався до калькування. З погляду розвитку сюжету «чорний блокнот» покликаний тримати читача в напрузі, зацікавлювати його у прочитанні розв'язки. Ми схилиємося до думки, що «чорний блокнот» – це метафоричне втілення, що відіграє важливу роль у розвитку сюжету роману. Важливо зазначити, що чорний колір має символіку страху та невдач. Отже, метафоричне сприймання чорного блокнота є своєрідною перехідною ланкою між образом і поняттям. Поєднуючи у своєму семантичному полі дві лексеми *“noir”* – «чорний» і *“carnet”* – «блокнот», метафора постає суцільним нечленованим тропом, який може розгортатися у внутрішній сюжет, інтригувати читача. Тоді вона стає подібною до загадки, але з тією відмінністю, що не підлягає простому декодуванню лексичних одиниць, вимагаючи розвитку уяви в нових політичних реаліях. Спосіб калькування досить поширений і його використовують тоді, коли перекладач може за семантичними ознаками знайти адекватний відповідник кожній лексичній одиниці в мові перекладу. Сутність калькування полягає у знаходженні адекватного слова, сталого виразу або навіть фразеологічного виразу в мові перекладу, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці.

Іншим символом, що базується на принципах асоціативності й опозиційності, є переклад словосполучення *“l'amour et de la tristesse”* – «любов і журба». З погляду перекладацького інструментарію застосовано спосіб калькування, але варто взяти до уваги, що лексична одиниця *“tristesse”* із французької мови може дослівно перекладатися також як «сум», «смуток», «печаль», «жаль». З вищеведеного синонімічного ряду лексична одиниця «журба» є найвдалішим вибором, адже для українського народу «червоне – то любов, а чорне – то журба» є національним кольором-символом із 1964 р., завдячуючи пісні «Два кольори» (поет Дмитро Павличко, композитор Олександр Білаш). Контекст уживання: *Dans sa chambre, assise sur le rebord de la fenêtre, Natalie note la phrase de Léo sur une page blanche de son Carnet: de l'amour et de la tristesse mélangés* (CZPMI, 2016: 57).

У передмові до роману авторка зазначає, що «поезія й історія начебто і не мають нічого спільного. Але це в академічному сенсі чи у звичайному житті. Але іноді вони можуть зустрітися і навіть поєднатися, створивши дивовижної чутте-

вості і краси матерію, яку можна було б назвати поетичною історією» (ПМДМН, 2021: 9). Звісно, художній дискурс відображає сторінки історії суспільства, як це видно з нижчеподаного фрагмента роману: “*Les paroles de Zinovij Jamkowijs, son grand-père, citées dans le Livre de Lydia, lui revenaient en mémoire: “L’Ukraine est de culture européenne. Elle n’a rien à faire avec l’Asie”. Ou bien: “La nation ukrainienne n’a pas attendu Moscou pour exister”*”. «А ще згадала слова свого діда Зиновія Ямкового, процитовані в Лідинії книзі: «Культура України є складовою частиною європейської культури. Вона немає нічого спільного з Азією <...> Українська нація не чекала на появу Москви, щоб з’явитися самій»» (ПМДМН, 2021: 16).

Під час перекладу художнього твору необхідно зважати на історичну достовірність, адже рецепція стосується як структури всього художнього твору загалом, так і зміни понятійно-ціннісного й образно-ціннісного аспектів зокрема. Водночас історичні трансформації окремих аспектів рецепції етики не ізоморфні, вони протікають із різною швидкістю і мають різний ступінь вираження. Рецепція висвітлює результати пізнання людиною світу, усвідомлення надбань цивілізаційного завоювання простору і часових параметрів нашого буття. Людина усвідомлює себе в закономірних вимірах і в оточенні, які вербалізуються особливими одиницями, здатними відображати національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні – етнокультурними мовними одиницями (далі – ЕМО).

У межах нашого дослідження ми обираємо визначення «етнокультурні мовні одиниці» як мовне вираження фактів, пов’язаних із державним устроєм певної країни, її природними особливостями, історією та культурою. Таке визначення вбачається актуальним, оскільки воно допомагає, по-перше, вичленувати ЕМО за мовною ознакою у площині двох мов (французька й українська), по-друге, за критерієм розповсюдженості й уживаності – виявити її етнічний компонент.

У досліджуваному романі вжиті українські, російські та французькі етнокультурні мовні одиниці, які перекладено буквальним способом.

Українські ЕМО: *khata* – хата, *bortch* – борщ, *galushkis* – галушки, *pirojks* – пиріжки, *Kobzar* – Кобзар, *bandoura* – бандура, *duma* – дума, *kolyady* – коляда, *cosaque* – козак, *koutia* – кутя, *la Rada* – рада, *saló* – сало, *trizoub* – тризуб, *rouchnik* – рушник, *tchernozioms* – чорноземи, *la Sitch* – Січ, *Tarass Boulba* – Тарас Бульба.

Контекст уживання та переклад: “*Natalie découvrait qu’elle ne savait pas tout de la khata mythique de son enfance et de ses grands-parents*”

(CZPMI, 2016: 10). *Natalie* виявила, що не знає багато чого про легендарну *xatu* свого дитинства (ПМДМН, 2021: 31). “*Le soir, on mangeait le bortch dans de grandes assiettes de faïence décorées de carreaux bleus et rouges*” (CZPMI, 2016: 13). “*Au temps de Noël, c’est avec elle qu’il allait en traîneau de ferme en ferme chanter les Kolyady de Noël <...> eh bien, toute la famille était attablée chez le pope*” (CZPMI, 2016: 13). «Саме з нею на Різдво їздив сільми від хутора до хутора співати *колядки*» (ПМДМН, 2021: 41).

Слово *khata* («хата») також має символічне значення «родинного гнізда»: “*Elle parle d’une maison de campagne aux abords de Lipovetz, une khata entourée d’un grand jardin où Irina cultivait des zinnias et des roses trémières*” (CZPMI, 2016: 9). «Там вона пише про замиський будинок під Липовцем, – хату, оточену великим садом, де Ірина вирощувала *майорці та мальви*» (ПМДМН, 2021: 27). Переклад здійснюється на рівні, необхідному і достатньому для передачі незмінного плану змісту за дотримання норм мови перекладу, тобто знаходження словникового відповідника.

Розвиваючи тему українських символів, розглянемо детально лексему «рушник» – символ злагоди, любові; краси; подружньої вірності; щасливої долі; символ працьовитості; чистоти почуттів українців; високих естетичних смаків; лагідності; поетичності душ; гостинності, незрадливості; надії; побажання добра; прощання; захисту від злих сил (Потапенко, 2015). У досліджуваному романі лексична одиниця “*rouchnik*” згадується 12 разів. “*C’est l’histoire du rouchnik*” (CZPMI, 2016: 56). «Це історія рушника» (ПМДМН, 2021: 204). Переклад здійснено в повному обсязі шляхом калькування.

Іноді перекладач використовує два види перекладу: 1) буквальний; 2) описовий переклад, адже в самому оригіналі роману розгортається пояснення української етнокультурної мовної одиниці, як, наприклад, лексеми “*cosaque*”: “*“Cosaque”, ce vieux mot d’origine turcomongole, signifie homme libre et sans attaches*” (CZPMI, 2016: 17). ««Козак» – це давнє слово тюркського походження, означає вільну і незалежну людину» (ПМДМН, 2021: 51).

Російські ЕМО: *tsar* – цар, *Tsariste* – царист, *L’URSS* – СРСР (Есересер), *bolchevique* – большевик, *KGB* – КГБ, *NKVD* – НКВД, *Goulag* – ГУЛАГ, *koulak* – кулак, *dékoulakisation* – розкуркулення, *byvchie* – бывшие (передано російською орфографією), *socialism* – соціалізм, *communism* – комунізм, *commissaire* – комісар, *Sputnik* – Спутник, *troika* – трійка (часткова заміна фонем [o]

на фонему [i]). Подані російські ЕМО перекладено буквальним способом.

Контекст уживання та переклад: “*Sur le chemin du retour, la troïka, ce gros traîneau tiré par trois chevaux, glisse en crissant sur la neige gelée*” (CZPMI, 2016: 6). «По замерзлому снігу дорогою додому ковзає **трійка** – великі сани, що тягнуть троє коней» (ПМДМН, 2021: 12). Контекстуальне розтлумачення поняття “*la troïka*” міститься у вихідному тексті.

Реконструкція мовної картини світу становить одне з найважливіших завдань сучасної теорії і практики перекладу. Проте відсутність певної реалії чи поняття в одній із мов ускладнює процес перекладу.

Вустами маленької внучки Наталі, Люсі, “*L’URSS*” звучить як «*Есересер*», таким чином, перекладач, вдаючись до способу транскрибування, наголошує, що молоде покоління мало обізнане з теми «СРСР»: “*C’est quoi, Lursse, Mamie?*” (CZPMI, 2016: 8). «Що це – *Есересер*, бабусю?» (ПМДМН, 2021: 26).

Перекладач вдається до створення неологізмів, як для перекладу лексичної одиниці “*soviétisée*” – «радянізовано»: “*Une génération encore, et la société ukrainienne toute entière était complètement soviétisée*” (CZPMI, 2016: 5). «Ще одне покоління, і всеукраїнське суспільство було би повністю «радянізовано»» (ПМДМН, 2021: 18). Утворення неологізму «радянізовано», на наш погляд, зумовлене прагненням перекладача до більшої експресивності та впливу на читача. Такий адаптивний спосіб перекладу забезпечує збереження національних елементів вихідної мови та їх пристосування до норм цільової мови.

Французькі ЕМО: *restanque* – *рестанка, pot au feu* – *пот-о-фе*.

Контекст уживання та переклад: “*Sur la première restanque*” (CZPMI, 2016: 7). «На першій **рестанці**» (ПМДМН, 2021: 23). “*<...> le pot au feu, ou la soupe de légumes coupés en petits dés*” (CZPMI, 2016: 13). «*<...> пот-о-фе*, або суп із овочів, нарізаних дрібними кубиками» (ПМДМН, 2021: 39). Як і у попередніх випадках з українськими та російськими ЕМО, французькі ЕМО перекладено буквальним способом. Перекладачами застосований однаковий спосіб перекладу як українських (*борщ*), так і французьких (*le pot au feu*) ЕМО: “*Le soir, on mangeait le bortch dans de grandes assiettes de faïence décorées de carreaux bleus et rouges, le bortch ou le pot au feu, ou la soupe de légumes coupés en petits dés*” (CZPMI, 2016: 13). «Якщо це був і не **борщ**, то **пот-о-фе**, або суп із овочів, нарізаних дрібними кубиками» (ПМДМН, 2021: 39).

Проте лексична одиниця “*frantzous*” перекладається як «*жабоїди*»: “*Tous ces “frantzous” n’avaient rien compris*” (CZPMI, 2016: 10). «Усі ці **жабоїди** нічого не розуміли» (ПМДМН, 2021: 32). Під час перекладу застосовано контекстуальне розтлумачення реалії «француз» шляхом знаходження еквівалента «жабоїд».

Аналіз перекладу етнокультурних мовних одиниць дає змогу краще зрозуміти процес пізнання дійсності. Саме в цих мовних одиницях зосереджено всі когнітивні процеси: відображено сприйняття, розуміння і пізнання людиною навколишнього світу на різних етапах її розвитку; збережено пам’ять поколінь про минулі часи. Лексичні трансформації полягають у відтворенні семантики вихідної одиниці у процесі перекладу, відповідно до наявних норм мови перекладу. Трансформація може бути повною або частковою залежно від можливості знаходження адекватного еквівалента в мові перекладу. Звичайно, коли відбувається повний збіг морфемного складу, можна застосувати буквальний переклад. У разі, коли в мові перекладу немає тієї реалії, що є в мові оригіналу, перекладачеві необхідно вдаватися до інших видів перекладу, ставити собі за мету збереження автентичності певної мовної одиниці.

На особливу увагу заслуговує аналіз перекладів оцінно-експресивної метафори. Завдяки своїй природі оцінно-експресивна метафора здатна породжувати стереотипи – еталонні національно-культурні уявлення, що відіграють величезну роль у продукуванні мовою вторинного символічного простору. Виступаючи носіями певних національно детермінованих асоціативних стереотипів, експресивні метафори здатні позначати суттєві віхи в розумінні та «відчуванні» етносом того фрагмента реального світу, який він безпосередньо сприймає в реальному середовищі: “*Natalie s’émeut du froissement soyeux des feuilles sur le mur; en elle tressaille un souvenir perdu, comme un parfum ancien <...> Un peu plus loin, la piscine brille sous la lune; l’ombre noire du cyprès ondule à peine sur l’eau tranquille. Un souffle de vent lui envoie des senteurs de lavande et de gâteau à la vanille. Elle écoute la nuit*” (CZPMI, 2016: 7). «Шовковистий шелест листя по стіні зворушує Наталі; як старі парфуми, розбурхує у ній давно забуті спогади <...> Трохи далі під місяцем сяє басейн; чорна тінь кипарису ледь пульсує у нерухомій воді. Подих вітру доносить аромати лаванди і ванільного пирога. Вона слухає ніч» (ПМДМН, 2021: 22).

Що стосується перекладу метафоричних смислів, то цей процес залежить від когніції перекладача, апіорних знань, від його розуміння кон-

тексту, тобто прив'язки до конкретної ситуації й уяви, інакше кажучи, – референції, бо мовні знаки мають різний ступінь семіотичної глибини: від мінімального значення до широкого культурно-історичного тла. Напр.: “*Et les souvenirs de ces étés d'autrefois s'additionnent aujourd'hui pour éclairer le puits sombre des mémoires empêchées*”. «І пам'ять про ці літа з минулого єднається із сьогоденням, щоб освітити темний колодязь заборонених спогадів» (ПМДМН, 2021: 13).

У перекладі епітетів перекладачі вдаються до високого ступеня семантизації: “*en fouettant désespérément ses bêtes affolées*” (CZPMI, 2016: 6) – «підганяючи **схарапуджених коней**» (ПМДМН, 2021: 21). Прикметник «схарапуджений» виражає високий ступінь тривоги, небезпеки. Для перекладачів стояло завдання: відчувати мову не лише на елементарному лексичному рівні, а й на рівні її семантичного потенціалу.

За допомогою калькування (послівного перекладу) часто перекладаються словосполучення, які можуть супроводжуватися різними трансформаціями (морфологічними, синтаксичними тощо), наприклад, зміною порядку елементів калькування. Безумовно, цей спосіб перекладу комбінується з іншими – транскрипцією, транслітерацією. Такий спосіб називають змішаним (поєднання транскрипції і семантичного перекладу) і нерідко застосовують тоді, коли до складу назви входить значуще слово, як це представлено в наступному прикладі: “*“Zaporogue” signifie au-delà des rapides du Dniepr*” (CZPMI, 2016: 17). «А називали їх **«запорожцями»**, бо Січ знаходилася за порогами Дніпра» (ПМДМН, 2021: 51).

У результаті дослідження причин застосування транслітерації стає зрозуміло, що перекладач відтворює комунікативно формальні елементи оригіналу. Основною причиною використання транслітерації як одного з підвидів транскодування є бажання відтворити змістові елементи більш високого рівня еквівалентності, не забезпечивши передачу змісту на попередніх рівнях. У такому разі транскодування може супроводжуватися поясненнями, що розкривають справжній зміст оригіналу: “*Il a fait la guerre contre les Bolcheviques et les Tsaristes (on disait les Rouges et les Blancs), pour défendre la toute nouvelle indépendance de son pays*” (CZPMI, 2016: 12). «Він воював проти **більшовиків і царистів** (їх ще називали червоні та білі), щоб захистити щойно здобуту незалежність своєї країни» (ПМДМН, 2021: 36).

Відзначимо важливість вдалих перекладів порівнянь: 1) “*Une famille, c'est comme un énorme édedon de plumes sur lequel on peut se laisser tomber*

et s'abandonner sans se faire mal” (CZPMI, 2016: 4). «**Родина схожа на величезну пір'яну ковдру, на яку ви можете дозволити собі безболісно впасти і розслабитися**» (ПМДМН, 2021: 13); 2) “*Plus d'un demisiècle après leur mort, l'Histoire, comme un vieux glacier, libère au fil des ans les vestiges de ceux qui disparurent autrefois dans ses entrailles*” (CZPMI, 2016: 14). «Через понад півстоліття після їхньої смерті **Історія, немов прадавній льодовик, з роками відпускає на свободу останки тих, хто колись зник у її лоні**» (ПМДМН, 2021: 43).

Порівняння як стилістичне явище – поліфункціональне. Функції, які воно виконує в художньому контексті, залежать від кількох чинників: 1) створення асоціативного образу; 2) утворення епітета; 3) утворення метафори. Саме тому завдання перекладача ускладнюється, адже потрібно зберегти образність мови-оригіналу.

Перекладацькі трансформації лексико-стилістичних засобів роману, зумовлені контекстуальними зв'язками з іншими елементами художньої системи, варіативністю асоціацій, зокрема й суто внутрішньостилістичних, керованими законами української мови. Художній переклад не лише засобом збагачення лексико-стилістичних та образних ресурсів мови, а й засобом входження національної літератури у світовий літературний процес.

Висновки. Проведений аналіз ще раз підтвердив думку, що світ художнього тексту в оригіналі та перекладі, як і картина світу загалом, є історично та культурно зумовленим. Переплітання історичних і особистих ліній сюжету роману висуває на перший план індивідуальне сприйняття письменником та перекладачем життєвих історій українців, у результаті чого сприйняття читачем їхнього спільного продукту – роману – залишає слід в історії країни та в історії перекладу.

Головні складнощі перекладу роману Марі-Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця» ми пов'язуємо із труднощами лексичного характеру, а саме: відтворення етнокультурних мовних одиниць та лексико-стилістичних художніх засобів (метафори, епітетів, порівняння). Етнолексика має цілу низку специфічних властивостей, які відображають її семантику. Якщо в інших пластах лексики семантичний і прагматичний аспекти зазвичай роз'єднані, їхній зв'язок реалізується у висловлюванні, контексті тощо, то в даній групі лексики взаємодія цих аспектів відображається в самих їхніх значеннях. Точним може вважатися лише такий переклад, що забезпечує тотожність функції мовного добутку за еквівалентності значеннєвого оригіналу і його перекладу. Отже, різні способи перекладу використовуються перекладачем для того,

щоб текст перекладу був також функціонально тотожним вихідному тексту.

У результаті проведеного аналізу найбільш ілюстративних прикладів ми дійшли висновків, що перекладачам вдалося зберегти художній рівень історичної правди. Загалом можна стверджувати, що в перекладі Яни Вестель у співпраці з Маркіяном Перетятко збережено художньо-історичну цінність оригіналу роману Марі-Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця».

Застосований у дослідженні підхід до перекладу роману «П'ять майорців для мого незнайомця» й отримані результати представляються перспективними для використання в подальшому вивченні теоретичних та практично-методичних основ перекладу, у міжкультурних студіях вивчення національних мовних стереотипів та вирішенні проблем, пов'язаних із дослідженням мовної картини світу та мовної особистості автора і перекладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корунець І. Theory and Practice of Translation : підручник. Вінниця : Нова книга, 2003. 446 с.
2. Потапенко О. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. О. Потапенка. 6-е вид. Корсунь-Шевченківський : Всесвіт, 2015. 912 с.
3. Марі-Франс Клер. ПМДМН – П'ять майорців для мого незнайомця / пер. із франц. Яни Вестель у співпраці з Маркіяном Перетятко. Київ : Дух і літера, 2021. 256 с.
4. Радчук О. Переклад і множення образу: жито-золотунці (Р. Бернс – В. Мисик – М. Лукаш). *Studia in honorem : наукові записки*. Кіровоград, 2012. Вип. 104. С. 294–298.
5. Руда Н. Мовна репрезентація категорії деминутивності: універсальне та ідіотнічне : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2009. 20 с.
6. Скрильник С. Інтерферентність як перекладознавча категорія. *Studia in honorem : наукові записки*. Кіровоград, 2013. Вип. 116. С. 346–349.
7. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт – Наш час, 2006. 344 с.
8. Тетеріна О. Українська перекладознавча думка другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у проекції сучасної компаративістики. *Слово і Час*. 2018. № 3. С. 45–58.
9. Федчун К., Семенова О. Особливості перекладу власних назв драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки французькою мовою. 2021. URL : <https://ojs.ukrtlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/16345>.
10. Христич Н. Переклад індивідуально-авторських лексичних інновацій як декодування концептуальної інформації (на матеріалі поетичних творів П. Тичини). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. Вип. 1. С. 117–123. DOI: 10.32999/ksu2663-3426/2020-1-18.
11. Христич Н., Скляренко О. Переклади української художньої літератури закордоном як важлива складова мовної картини світу. *Тези ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3 грудня 2020 р.* / гол. ред. К. Мізін ; Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2020. С. 340–343.
12. Чала Ю. Відтворення культурно-маркованих знаків Вікторіанської доби в українських перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2006. 15 с.
13. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя : ключові проблеми та періодизація : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2008. 20 с.
14. CZPMI – Marie-France Clerc. Cinq zinnias pour mon inconnu. Березень 2016 р. URL: <https://mariefranceclerc.com>.
15. The Meaning of Zinnia. URL: <https://www.lovingly.com/featured-content/flower-meanings/zinnia/>.

REFERENCES

1. Korynets' I. V. Theory and Practice of Translation : pidruchnyk. Vinnytsya : Nova knyha, 2003. 446 p.
2. Potapenko O. I. Encyclopedychyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy [Encyclopedic dictionary of symbols of Ukrainian culture] / za zah. red. O. I. Potapenko. 6-e vyd. Korsun-Shevchenkivsky : Vsesvit, 2015. 912 p. [in Ukrainian].
3. Mari-Franc Kler. PMDMN – Piat' majirtsiv dlia moho neznajomtsia / per. z fran. Yany Vestel' u spivpratsi z Markiyanom Peretyatko [Five zinnias for my stranger]. Kyiv : Duh i litera, 2021. 256 p. [in Ukrainian].
4. Radchuk O. V. Pereklad i mnozhennya obrazu: zhyto- zolotuntsi (R. Burns – V. Mysyk – M. Lukash). [Translation and multiplication of the image: rye-zolotuntsi (R. Burns – V. Mysyk – M. Lukash)] *Naukovi zapysky "Studia in honorem"*. Vyp. 104. Kirovograd, 2012. Pp. 294–298 [in Ukrainian].
5. Ruda N. V. Movna reprezentatsiia katehorii de kateropii diminutivnosti: univeral'ne ta idioetnichne [Linguistic representation of the category of diminutiveness: universal and idioethnic]; avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.16. KNU imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2009. 20 p. [in Ukrainian].
6. Skrylnyk S. V. Interferentnist' jak perekladoznavcha katehoriia. [Interference as a category of translation studies]. *Naukovi zapysky "Studia in honorem"*. Vyp. 116. Kirovograd, 2013. Pp. 346–349 [in Ukrainian].
7. Striha M. Ukrainskyi hudozhnii pereklad: mizh literaturoyu i natsiyetvorenyam. [Ukrainian artistic translation: between literature and nation-building. Kyiv : Fakt – nash chas, 2006. 344 p. [in Ukrainian].
8. Teterina O. Ukrainska perekladoznavcha dumka druhoi polovyny XIX – pochanku XX stolittya u proektsii suchasnoi komparatyvistyky [Translation issues in Ukrainian theoretical thought of the 2nd half of the 19th – early 20th century: in projection of modern comparative studies]. *Slovo i chas*. 2018. № 3. Pp. 45–58 [in Ukrainian].

9. Fedchun K., Semenova O. Osoblyvosti perekladu dramy-feerii “Lisova pisnya” Lesi Ukrainky frantsuzckoyu movoyu [Features of the translation of Lesya Ukrainka’s proper titles of the drama extravaganza “Forest Song” in French]. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/16345> [in Ukrainian].
10. Khrystych N. S. Pereklad individual’no-avtors’kyh leksychnyh innovatsii yak dekoduvannya kontseptual’noi metafory (na materialy poenuchyh tvoriv P. Tychyny) [Translation of individual author’s lexical innovations as decoding of conceptual information (on the material of P. Tychnya’s poetry)]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Kherson, 2020. Vyp. 1. Pp. 117–123. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-18> [in Ukrainian].
11. Khrystych N. S., Skliarenko O. B. Pereklady ukrainskoi hudozhnoi literatury zakordonom yak vazhlyva skladova movnoi kartyny svity [Translations of Ukrainian fiction abroad as an important component of the linguistic picture of the world]: tezy II mizharodnoi naukovo-pratuchnoi konferentsii. December 2, 2020. Hol. red. K. I. Mizin; Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Pereiaslav, 2020. Pp. 340–343 [in Ukrainian].
12. Chala Yu. P. Vidtvorennia kul’turno-markovanyh znakiv Victorianaskoi doby v ukrainskyh perekladah [Reproduction of culturally marked signs of the Victorian era in Ukrainian translations]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.16. KNU imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2006. 15 p. [in Ukrainian].
13. Shmiher T. V. Istoria ukrainskoho perekladoznavstva XX storichyia : kluchovi problemy ta periodyzatsiia [History of Ukrainian translation studies of the 20th century: key issues and periodization] : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.16. KNU imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2008. 20 p. [in Ukrainian].
14. CZPMI – Marie-France Clerc. Cinq zinnias pour mon inconnu. Berezen 2016 r. URL: <https://mariefranceclerc.com> [in French].
15. The Meaning of Zinnia. URL: <https://www.lovingly.com/featured-content/flower-meanings/zinnia/>.